

УДК: 347.232.3

Г. Г. Харченко, аспірантОдеський національний університет, кафедра цивільно-правових дисциплін,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ ТРАСТОВИХ ПРАВІДНОСИН

Узагальнюючи світовий досвід розвитку відносин довірчої власності, автор дає загальний огляд прав і обов'язків основних учасників трастових правовідносин та зупиняється на певній специфіці їх правових статусів у деяких країнах світу.

Ключові слова: правовий статус, засновник трасту, бенефіціарій, довірчий власник, трастові правовідносини, трастова компанія.

У країнах, що визнають і активно використовують концепцію довірчої власності, виникнення трастових правовідносин звичайно пов'язують або з одностороннім розпорядженням засновника трасту, або з трастовою угодою між ним і довірчим власником.

У ролі трастового опікуна досить часто виступає трастова компанія, причому остання завжди має право вибору — приймати чи ні майно, що передається в траст. Згода трастової компанії, як правило, обумовлена рядом обставин — починаючи з відомостей про джерела одержання активів трасту і закінчуючи визначенням суми винагороди за надані з боку довірчого власника послуги.

При трастовій угоді згода довірчого власника розглядається як одна з умов, без якої неможливе виникнення відносин довірчої власності, в той час як у випадку з одностороннім розпорядженням засновника створення трасту може відбуватися не тільки без сповіщення і згоди бенефіціарія, але навіть і без повідомлення самому довірчому власнику (*trustee*). Якщо ж згодом він все ж таки відмовиться від виконання покладених на нього обов'язків, то це ніякою мірою не позначиться на існуванні самої довірчої власності.

При виникненні подібної ситуації, скажімо, в заповідальному трасті, суд просто призначить своїм рішенням на це місце іншого довірчого власника [1, 20].

Джерелом трасту може бути не

тільки відповідний договір або одностороннє волевиявлення засновника, але і закон. Іноді траст виникає і незалежно від волі сторін, безпосередньо витікаючи зі змісту їхніх правовідносин у межах іншого договору, можливо, навіть немайнового за своєю суттю ("конструктивний траст").

Траст може бути призначений також і судом з метою охорони інтересів недієздатних осіб (аналог нашого інституту опікунів та піклувальників).

Суд може призначити траст навіть супроти волі законного і дієздатного власника за позовами майбутніх спадкоємців, родичів, кредиторів, просто зацікавленої громадськості з позбавленням власника прав розпорядження майном і залишенням тільки певного бенефіту, якщо він управляє майном безгосподарно, псує його, зазнає утруднень в самостійному управлінні майном через брак досвіду або через особисті якості чи риси характеру може стати легкою здобиччю шахраїв тощо [2, 30–31].

Таким чином, зі сказаного вище логічно випливає твердження, що основними учасниками трастових правовідносин є три особи: *засновник — довірчий власник — бенефіціарій*.

Коло осіб, що беруть участь у відносинах довірчої власності, може бути і звуженим, за умови, наприклад, якщо засновник трасту одночасно буде бенефіціарієм або трастовим опікуном.

Законом інколи допускається й об'єднання в одній особі і довірчого власника, і бенефіціарія [3, 40].

На практиці заснування трасту включає два окремих моменти:

1) Засновник складає і підписує формальний документ (трастову декларацію або акт про заснування трасту), в якому оголошується траст, а також називаються довірчий власник, бенефіціарії, склад майна і цілі трасту. Потім цей акт передається довірчому власнику.

2) Засновник передає довірчому власнику право власності на зазначене в акті майно [4, 54–55].

Засновуючи довірчу власність одностороннім розпорядженням, фундатор трасту фактично самостійно визначає правовий статус усіх учасників трастових правовідносин.

Дещо інша ситуація виникає під час підписання трастової угоди, коли сторони договору — засновник і довірчий власник — разом домовляються про основні умови майбутнього акту. Важливо, що, незважаючи на те, що ні в першому, ні у другому випадках бенефіціарій не бере ніякої участі в розробці трастових документів, в той же час ці акти безпосередньо визначають його майбутні взаємовідносини з іншими учасниками трастових правовідносин.

І довірчий власник, і засновник трасту, вступаючи у відносини довірчої власності, беруть на себе взаємні права та обов'язки по відношенню один до одного. Так, зокрема, засновник зобов'язаний передати під контроль трастового опікуна активи трасту. Причому право власності на майно переходить від засновника до довірчого власника. Останній одержує і сам титул власника активів трасту і право участі в господарському обороті стосовно переданого майна як власник. У той же час тут існують певні особливості, пов'язані з тим, що особисті кредитори трастового опікуна не можуть звернути стягнення на активи трасту. Іншими словами, у випадку його неплатоспроможності або банкрутства активи трасту не будуть включені в конкурсну (ліквідаційну) масу довірчого власника.

Працюючи над змістом акту про заснування трасту, засновник не тільки формує за власним бажанням пакет довірчої власності, але і, як правило, прагне закріпити за собою в трастових правовідносинах такі права, які, на його думку, дадуть йому можливість надалі здійснювати певний контроль за діяльністю трастового опікуна. Звичайно в таких випадках засновник передбачає за собою право змінювати та скасовувати умови трастової угоди, право на заміну при певних обставинах довірчого власника або ж делегує це право іншій особі. В установчому акті часто згадують і право фундатора трасту на отримання з боку довірчого власника щорічних звітів, які б перевірялися незалежним аудитором.

Основним же обов'язком довірчого власника є управління майном, переданого в довірчу власність, відповідно до вимог акту про заснування трасту і в інтересах вигодонабувача. Засновник не має права давати довірчому власнику які-небудь вказівки або іншим чином втручатися в здійснення ним його прав і обов'язків за договором. Проте довірчий власник має виключне право визначати, який спосіб дій при здійсненні прав і обов'язків, що витікають з договору про заснування трасту, є найкращим з точки зору інтересів бенефіціарія [3, 41].

Взагалі розмір повноважень, що надаються трастовому опікуну з боку засновника трасту, знаходиться в прямій залежності від тих цілей і намірів, які він ставить перед собою. Детальна регламентація правових статусів кожного з учасників цих відносин дозволяє уникнути можливих кризових ситуацій між сторонами в майбутньому. Ось чому при складанні подібного роду документів важливо враховувати законодавчу специфіку країни, де засновується траст. Так, наприклад, у Панамі кожний траст, створений на її території, буде розглядатися владою як безвідкличний, якщо, звичайно, інше прямо не буде витікати із змісту документа, на підставі якого виникли відносини довірчої власності.

Трастовому опікуну, як правило, надаються широкі повноваження для використання трастового майна. Йому можуть даватися і особливі інструкції по розподілу трастового доходу або трастового капіталу між бенефіціаріями. Нерідко останній наділяється повноваженнями самостійно визначати співвідношення доходів, що виплачуються вигодонабувачам.

Повноваження довірчих власників визначаються не тільки трастовою угодою, але і законом. На Кіпрі, наприклад, останні є додатковими щодо тих повноважень, що передбачені в установчому акті. Більш того, такими повноваженнями трастові опікуни наділяються лише в тому випадку, якщо в акті про заснування трасту не виражений протилежний намір.

Довірчий власник при виконанні своїх обов'язків повинен виявляти необхідну міру обачливості щодо переданого майна, вживати всілякі заходи для забезпечення його збереження. Крім цього, на трастового опікуна звичайно покладається і зобов'язання по забезпеченню таємниці отриманої конфіденційної інформації про інших учасників трасту, його професійної діяльності, пов'язаної з управлінням активами трасту, розголос якої може спричинити негативні наслідки для учасників трастових правовідносин.

У зв'язку з цим законодавство ряду країн наділяє довірчих власників правами, використання яких дозволяє виконати взяті на себе зобов'язання. У Ліхтенштейні, наприклад, Законом про професійних довірчих власників передбачено надання трастовим опікунам права на збереження таємниці стосовно як самих доручених справ, так і фактів, що стали відомі в процесі їхньої професійної діяльності, розголошування яких не відповідало б інтересам їхніх клієнтів. Це право знайшло свою подальшу конкретизацію і в нормах Цивільно-процесуального і Кримінально-процесуального кодексів Ліхтенштейну. У першому документі передбачена норма, за якою довірчі власники звільняються від давання показань як

свідки, якщо не отримана згода їх клієнтів і ця процедура може призвести до розкриття професійних секретів.

У Кримінально-процесуальному кодексі, в свою чергу, передбачена ситуація, коли довірчий власник може відмовитися свідчити при допиті, якщо це безпосередньо може істотно зашкодити його матеріальному становищу або репутації. Однак при розгляді справ особливої важливості суд все ж таки може наполягти на наданні таких свідчень.

Серйозно поставилися до забезпечення конфіденційності отриманої інформації і у Великобританії. Тут навіть смерть або припинення існування особи, яка надала конфіденційну інформацію, зовсім не означає автоматичного припинення обов'язку дотримувати конфіденційність [5, 114].

Особливе місце в довірчих відносинах займає бенефіціарій, на якому фокусується "пасивне" право отримання визначених трастом вигод і доходів [6, 52]. Причому вся діяльність довірчого власника повинна здійснюватися тільки в інтересах останнього. Якщо ж трастовий опікун використовує свої права не відповідно до вигоди управління майном, що знаходиться в трасті, то за бенефіціарієм передбачається можливість звернення до суду з метою захисту своїх прав. У зв'язку з цим для охорони інтересів бенефіціарія законом вводиться норма, згідно з якою довірчий власник не має права змішувати свої особисті кошти з коштами бенефіціарія (наприклад, покласти гроші на один поточний рахунок у банку). Якщо ж він усе-таки зробив це і почав витратити ці суми, то, по-перше, вважається, що раніше він витратив те, що належить йому, а залишок належить бенефіціарію, а по-друге, у бенефіціарія є законне заставне право на майно довірчого власника, і тому у разі оголошення конкурсу вимоги бенефіціарія підлягають переважному задоволенню в порівнянні з вимогами інших кредиторів [1, 16].

За бенефіціарієм закріплюється право на пред'явлення позову не тільки до довірчого власника, але і до третіх осіб, що неправомірно придбали майно трасту.

У цьому аспекті окремим пунктом постає питання про відповідальність довірчого власника за збиток, ним заподіяний. Тут особливістю інституту довірчої власності є те, що останній несе відповідальність тільки при наявності провини [1, 20]. Підставами ж для притягнення його до відповідальності можуть бути або порушення закону і обов'язків, або недбалість і невиконання обов'язків [7, 52].

У той же час на Кіпрі, наприклад, згідно з Законом "Про довірчих власників" суд може звільнити від відповідальності довірчого власника повністю або частково за порушення трасту, якщо останній діяв чесно і обдуманно, і може бути справедливо виправданий за порушення і за те, що не звернувся до суду для отримання вказівок у справі, в якій він здійснив таке порушення.

У випадку ж, якщо довірчий власник здійснює порушення трасту внаслідок підбурювання чи вимоги, або з письмового дозволу бенефіціарія, суд може своїм рішенням зобов'язати вигодонабувача компенсувати такому довірчому власнику заподіяні збитки за рахунок всього або частини доходу бенефіціарія від трастового майна.

При описі прав і обов'язків учасників трастових правовідносин, просто неможливо перерахувати все їх різноманіття, оскільки зміст установчого акту по створенню трасту в кожному окремому випадку буде мати свою специфіку і унікальність, що, безумовно, позначається і на правових статусах засновника, довірчого власника, бенефіціарія. Повноваження ж, які вони отримують відповідно

до трастового договору, зумовлюються багатьма чинниками: особистістю засновника, активами, що передаються в довірчу власність, цілями трасту і багато чим іншим. Ось чому огляд правового статусу учасників відносин довірчої власності може мати лише загальний характер і не є вичерпним.

Література

1. Нарышкина Р.Л. *Доверительная собственность в гражданском праве Англии и США*. — М.: Ун-т дружбы народов им. П. Лумумбы, 1965. — С. 37.
2. Барац Г. *Підприємство як власник // Галицькі контракти (другий зошит)*. — 1999. — №40. — С. 25–32.
3. Лахно П., Бирюков П. *Траст — новый институт российского права // Хозяйство и право*. — 1995. — №2. — С. 33–43.
4. Соловяненко Н. *Конструкция доверительной собственности (траст) и правовое регулирование рыночных отношений в России // Хозяйство и право*. — 1993. — №7. — С. 55–59.
5. Власова О. *Законодательство Великобритании: охрана коммерческой тайны и другой конфиденциальной информации // Хозяйство и право*. — 1998. — №8. — С. 111–116.
6. Лахно П., Бирюков П. *Траст — новый институт российского права // Хозяйство и право*. — 1995. — №4. — С. 50–58.
7. Майданик Р.А. *Траст: собственность и управление капиталами (природа прав, рецепция в право Украины)*. — К.: Наукова думка, 1995. — С. 176.

